

T.J. Winnifrith, *THE VLACHS. THE HISTORY OF A BALKAN PEOPLE*, ediția a doua, Londra, General Duckworth & Co. Ltd., 1995, VIII + 180 p. + 12 hărți

Interesul față de scrierile unor autori neromâni ce tratează subiecte de istorie românească este absolut firesc. Acest interes devine cu atât mai aparte dacă este analizată o problemă asupra căreia nu s-a ajuns la un consens deplin în istoriografia română (nemaivorbind de alte istoriografii naționale): problema vlahilor din Peninsula Balcanică. Dificultatea tratării istoriei vlahilor rezidă în două motive.

Primul motiv, pur științific, este datorat faptului că începuturile istoriei vlahilor nu sunt consemnate documentar. Prima mențiune (foarte controversată) despre “vlahi”, găsită la mănăstirea Kastamonitou, datează abia din sec. VIII d. Hr. Etniconul “vlahi” apare frecvent în sursele bizantine abia din sec. al X-lea. Problema este complicată de faptul că nu există nici pe departe un consens

științific asupra originii etnice a acestei populații din peninsula Balcanică, populație ce vorbește în mod clar un idiom neolatin, spre deosebire de toate popoarele din jur, care vorbesc limbi de origine slavă sau limba greacă. Preferăm folosirea denumirii de “populație” pentru etnia vlahilor, în opoziție cu denumirea de “popor” pentru etniile greacă, bulgară, sârbă, croată sau albaneză deoarece vlahii nu au un stat propriu, în timp ce etniile mai sus menționate au state constituite pe criterii naționale iar raportul numeric este net în defavoarea vlahilor.

Motivul extraștiințific al dificultății tratării istoriei vlahilor este dat de situația specială din Balcani, unde pasiunile și conflictele etnice nu s-au stins încă și, *volens-nolens*, problema originii etnice a vlahilor se transformă dintr-o problemă științifică într-o problemă politică. Punctul de vedere al istoriografiei românești, potrivit căruia vlahii formează ramura sudică a poporului român, rezultată în urma separării romanității nord-dunărene de cea sud-dunăreană în urma unui proces istoric specific, este combătut asiduă de greci, bulgari sau sârbi din motive extraștiințifice, deși starea economică sau militară a României nu-i permite să aibă nici cea mai mică revendicare teritorială prin intermediul “chestiunii vlah” în Balcani.

Datorită acestor rivalități istoriografice ce se transformă automat sau pe nesimțite în rivalități politice, o abordare echilibrată a “chestiunii vlah” este foarte dificilă pentru un autohton din Balcani sau România. Deși N. Iorga socotea, - pornind de la un considerent geografic discutabil – că numai Bulgaria este “balcanică” – munții Haemus/Balcani sunt localizați în această țară –, Iugoslavia fiind “dinarică”, iar România “carpatică”, paradigma cultural-științifică occidentală, singura care deocamdată contează, este alta: România este o țară balcanică prin istorie și moravuri. În mod obișnuit, numai un cercetător detașat emoțional de subiect, poate oferi necesara perspectivă istorică obiectivă asupra istoriei vlahilor.

Lucrarea supusă recenziei noastre este structurată astfel: *Preface* (pp. VI-VIII); *Vlachs Today* (pp. 1-8); *Vlachs in Greece* (pp. 9-25); *Vlachs in the Balkans* (pp. 26-38); *Vlachs and their Historians* (pp. 39-56); *Vlachs and Romans* (pp. 57-73); *Vlachs and the East Roman Empire* (pp. 74-87); *Vlachs and Slavs* (pp. 88-109); *Vlachs and Byzantium* (pp. 110-122); *Vlachs and Turks* (pp. 123-138); *Vlachs and the Great Powers* (pp. 139-149). La finele lucrării sunt atașate bibliografia folosită (pp. 150-160), citată selectiv, un set de hărți (pp. 161-172) și un indice general, neexhaustiv însă (pp. 173-180), deci nerecomandabil de folosit pentru o cercetare amănunțită.

Posesor al unei erudiții vaste, probată de multitudinea trimitărilor de subsol la opere antice sau medievale (grecești, mai ales) sau moderne, autorul supune unei analize critice toate paradigmele istoriografice despre vlahi. Cu toate acestea el nu ne propune o paradigmă nouă de interpretare, chintesență a punctelor “valide” ale paradigmatelor amendate critic, sau, eventual, rezultat al unei interpretări noi, pur personale. În plan subiectiv aceasta îl scutește de grija unei eventuale polemici științifice sau de eventuala etichetare a operei sale drept simpla compilație, toate părerile predecesorilor săi fiind supuse unui examen critic.

În plan obiectiv însă, reținerea autorului de a oferi o interpretare proprie a istoriei vlahilor este puternic motivată din punct de vedere științific. Autorul insistă asupra penuriei de informații relative la începutul istoriei vlahilor, asupra ambiguității izvoarelor medievale și asupra subiectivității celor moderne ce stau la baza scrierii istoriei vlahilor. Evident, toate acestea se constituie în impedimente majore obiective pentru oferirea unei explicații istorice tranșante.

Chiar numele “vlah” (folosit în sens tehnic, ca o însumare a tuturor variantelor binecunoscute sau mai puțin cunoscute) poate prezenta semnificații diferite.

“Cunoscui, în general, prin ei înșiși ca aromâni, prin greci drept cușovlahi (Koutzovlachs), prin iugoslavi sub numele de cincari (Cincars), și, ca grupuri particulare, printr-o grămadă de nume, ei sunt numiți cel mai bine “vlahi”, deși chiar acest nume prezintă probleme. În grecește cuvântul *vlachos* poate însemna numai “păstor”, și din acest fapt a rezultat o confuzie între vlahi și alți nomazi ... vorbitori de limba greacă și o opoziție în a admite că vlahii ar putea fi nimic altceva decât

păstori nomazi, când de fapt ei s-au ridicat la poziții de bogăție și distincție ca mari negustori și meseriași. De asemenea, cuvântul poate avea și o conotație peiorativă, și aceasta este o eventuală rațiune că cei mai mulți vlahi, cu excepția meglenovlahilor, nu se numesc ei înșiși cu acest nume, deși îl recunosc” (p. 1).

Acest etnonim a căpătat semnificații nebănuite în decursul vremurilor. “În țările slave vlahi și vlasi poate trimite la oricine nu este slav, ba chiar în unele cazuri la un slav. Astfel, în baladele eroice sârbești prin vlah se înțelege uneori grec, în cronicile raguzane, uneori italian, în timp ce în mărturiile croate el este uneori – în mod ciudat și peiorativ – un sârb ortodox” (pp. 1-2).

Scopul recenziei noastre va fi, pe de o parte, prezentarea părerilor autorului despre paradigmele istoriografiilor balcanice relative la vlahi. Pe de altă parte, vom prezenta opiniile autorului despre valoarea cercetării istorice din România și despre paradigma românească de interpretare a “chestiunii vlahе”, opusă celor propuse de istoriografiile balcanice. Unele concluzii personale și o apreciere finală asupra valorii și sugestiilor oferite de această carte vor încheia prezenta recenzie.

Nu întâmplător autorul este focalizat spre analiza amănunțită a opiniilor istoriografiei grecești, deoarece în Grecia trăiesc acum cel mai mare număr de vlahi cărora nu li se recunoaște statutul de naționalitate distinctă. Într-un mod asemănător sunt analizate și opiniile istoriografiei românești deoarece “problema vlahilor este inseparabil legată cu dificila problemă a originilor națiunii române. Realizăm, ca Alice în Țara Minunilor, că vlahii ar putea fi cheia pentru deschiderea ușii problemei românești și că dacă am deschis această ușă, am putea găsi cheia vlahă care lipsește” (p. 40). Opiniile istoriografiei bulgare, sârbă, croată sau albaneză sunt analizate lapidar.

Ideea preconcepută a istoriografiei grecești este de a demonstra că populația de origine latină din Balcani – vlahii – trebuie disociată de românii de la nordul Dunării, deoarece nu există dovezile unei origini etnice comune. Spre sfârșitul sec. al XIX-lea, mai ales după crearea Regatului român, istoricii greci s-au “străduit” să găsească pentru vlahi o origine etnică diferită de cea a românilor din nordul Dunării, temându-se de niște eventuale revendicări teritoriale din partea României, pe baza probării unei origini comune a româno-vlahilor. Evident, a fost vorba despre o teamă fantasmagorică, România ținând atunci spre recuperarea teritoriilor locuite preponderent de românii din imperiile austriac și rus. Totuși, această “temere” a fost convertită în apariția cărții lui M. Chrysochoos, *Vlachoi kai Koutsovlachoi* (Atena, 1909), ale cărei concluzii sunt, practic, litera de lege pentru aproape toți istoricii greci până în zilele noastre. În mare, vlahii sunt considerați urmașii soldaților romani din garnizoanele ce păzeau trecătorile strategice ale munților Pind, căsătoriti cu femei băștinașe. A. Keramopoulos a amplificat ideile lui M. Chrysochoos în lucrarea *Ti einai hoi Koutsovlachoi* (Atena, 1936). Autorul britanic conchide că lucrarea lui C. Bratter, *Die Koutzovlachische Frage* (Hamburg, 1907) este “un util antidot la revendicările grecești” (p. 48), cărora nici el nu le acorda temeii științifice. Se conchide că dacă soțiile militarilor romani vorbeau grecește, în mod normal copiii rezultați ar fi trebuit să vorbească tot grecește (p. 42) iar în munții Pind nu s-a găsit nici o mărturie arheologică ce să ateste o eventuală prezență romană (p. 65). Concluzia finală despre teoria greacă este rezumată de fraza următoare: “Ideea că actualii vorbitori de latină (Latin-speakers) din Grecia sunt descendenții legiunilor lui Pompei este o foarte romantică, dacă nu o foarte fantastică explicație a originii vlahilor” (p. 67). Sunt decelate motivele politice ale acestei teorii: “Pentru greci, grijulii să-și stabilească frontierele de-a lungul litoralului nordic egeean, vlahii reprezintă o preocupare și o amenințare. Dacă ei ar putea să-i arate că sunt greci, atunci Grecia ar putea să revendice că are cetățeni la nord de Bitola. Dacă, pe de altă parte, ei nu sunt arătați ca fiind greci, atunci revendicările Greciei față de Macedonia ar fi serios amenințate de o minoritate străină aflată la două sute de mile față de actuala graniță” (p. 52). Eforturile făcute de greci pentru deznaționalizarea vlahilor sunt redată sugestiv de fraza următoare: “Există foarte puține mărturii scrise în vlahă, dar există destule indicații ale eforturilor făcute pentru a-i convinge pe vlahi să-și

abandoneze limba și să vorbească numai grecește. O figură principală în aceste eforturi misionare a fost Ayios Kosmas (1714-1779), care profesa că vlaha era limba diavolului” (p. 137).

Se conchide că bulgarii nu au fost niciodată în mod real “foarte interesați” în chestiunile legate de istoria vlahilor (p. 45). Autorul amintește însă la începutul cărții (p. 6, nota 2) că în 1982, cu prilejul unei vizite în Bulgaria, găsisese doar “câteva sute de vlahi, dintre care cei mai mulți erau foarte bătrâni”. Este evident în acest caz faptul că bulgarii preocupați de problema statutului minorității musulmane din țara lor nu-i mai “încadrează” pe vlahi la dosarul cu probleme etnice, datorită numărului lor redus. Totuși au existat polemici purtate între istoricii V. Zlatarski și P. Mutafciev, pe de o parte, și diverși istorici români, pe de altă parte, cu privire la caracterul imperiului Asăneștilor, autorii bulgari tinzând să minimalizeze la extrem ponderea elementului vlah în acest imperiu (p. 45). Trebuie să reamintim însă cititorului român că, în perioada interbelică P. Mutafciev s-a dovedit a fi “foarte interesat” de istoria românilor, lucrarea sa *Bulgares et Roumains dans l'histoire des pays danubiens*, Sofia, 1932, fiind violent antiromânească. La pagina 279 se afirmă că românii ar fi “singurul dintre popoarele europene care nu au istorie până la sfârșitul evului mediu”. P.P. Panaitescu și G. I. Brătianu au fost, în principal, oponenții acestui autor în inevitabila polemică științifică creată. Oricum, se pare că ideile autorilor bulgari legate de problema vlahă au găsit puțin suport în lumea științifică: “Istoricii contemporani bulgari și iugoslavi, pe lângă asta (pe lângă teoria școlii istorice românești, n. ns.) au afirmat că referințele la vlahi din documentele bizantine din sec. XII și XIII nu se referă la vlahi, ci mai degrabă la bulgari. Nesurprinzător, această interpretare a găsit puțin sprijin în afara cercurilor istorice bulgare. Aceste dispute nu ar trebui să eclipseze remarcabila realizare istorică a vlahilor în prezervarea limbii și culturii lor romanice în mijlocul unei mări de slavi, maghiari și popoare de stepă din Eurasia (J.R. Sweeney, *Vlachs*, în J. R. Strayer (Editor), *Dictionary of the Middle Ages*, vol. 12, New York, 1989, p. 484)..

Istoriografia sârbă urmează, de regulă, ideile lui D. Popović, expuse în lucrarea *O Cincarima* (Belgrad, 1935), lucrare în care sunt accentuate legăturile vlahilor cu grecii, prezența vlahilor în Iugoslavia fiind considerată mai degrabă o consecință a unei colonizări târzii din sudul îndepărtat, decât a unei supraviețuiri din vremurile timpurii (p. 45).

În mod firesc, croații profesează alte idei. Scriitorii lor naționaliști F. Eterovich, C. Spolatin sau S. Gazi consideră că sârbii sunt, în cea mai mare parte, vlahi ce și-au pierdut limba proprie (pp. 45-46).

Călătorind în Albania vremurilor lui Enver Hodja, autorului i s-a părut că din cauza constrângerilor ideologice, nu s-a scris nimic despre vlahi și, de aceea, nu a putut să-și formeze o părere despre tratarea problemei vlahilor în această istoriografie (p. 47). Ulterior își va modifica radical această opinie. Evident, este trecută în revistă și arhicunoscuta opinie maghiară despre vlahi, asupra căreia nu mai insistăm.

Istoriografiei românești îi este consacrat cel mai amplu spațiu de analiză. Pe tot parcursul cărții transpare certitudinea că autorul britanic consideră concluziile istoriografiei românești mai valide din punct de vedere științific, în comparație cu concluziile enunțate în istoriografiile sumar prezentate până acum. Vom exemplifica aserțiunea noastră doar cu citarea a două afirmații sugestive.

“Savanții români au operat la un nivel mai serios și cele mai multe dintre studiile detaliate despre vlahi sunt semnate de către români. De la savanți ca T. Capidan și P. Papahagi avem cele mai bune colecții de poezie și folclor vlah... Lingviști români ca S. Pop și A. Rosetti au o binemeritată și înaltă reputație pentru studiile lor de filologie romanică, dar chiar ei par prea grijulii în a proba asemănarea dialectelor vlahes cu româna, deși studiile mai recente ale lui B. Cazacu și investigațiile lui N. Saramandu în rândul vlahilor stabiliți în Dobrogea par a indica o bunăvoință în a recunoaște macedo-vlahă ca o entitate separată” (p. 43). Foarte apreciat este și studiul lui E. Stănescu *Byzantinovlachica* (RESEE, 6/1968), care sugerează că un element principal în linia de ascendență a țarului bulgar Samuil ar putea fi cel vlah (chestiune tratată pe larg, pp. 100-105). O cât de sumară

statistică despre naționalitatea autorilor moderni citați în notele de subsol, ne arată că autorii români sunt cel mai bine reprezentați.

Foarte interesante sunt însă părerile critice ale autorului cu privire la unele interpretări și judecăți de valoare întâlnite în istoriografia românească, păreri ce vor fi prezentate cititorului în cele ce urmează.

Autorul se arată sceptic asupra semnificației atribuite cuvintelor “torna, torna, fratre”, ca fiind o mărturie documentară de limbă protoromână. Autorul nu infirmă răspicat această ipoteză, dar arată că aceste cuvinte ar putea constitui, la fel de bine expresia supraviețuirii unor comenzi militare latine în armata bizantină (p. 86). Se insistă asupra faptului că la mijlocul sec. al VII-lea tradiția și limba latină fuseseră practic părăsite în Imperiul Bizantin, manifestându-se doar prin “supraviețuirea câtorva succinte fraze în comenzile militare și ceremoniile imperiale” (*Ibidem*). Notăm însă că istoricii români au remarcat totuși că “fratre” sună prea familiar pentru o comandă militară și că textele grecești menționează că aceste cuvinte au fost rostite în “limba locului” (trupele bizantine au luptat în anul 587 cu avarii în defileele Bulgariei Răsăritene).

Bazându-se pe interpretarea scrierilor lăsate de Ana Comnena și Zonaras, autorul sugerează că resturile pecenegilor înfrânți la Lebunion (1091) de o coaliție bizantino-cumană, așezate în Moglena (cf. Zonaras), s-ar fi putut constitui în strămoșii megleno-românilor, “deși nu aflăm nimic despre unde și cum au fost parțial latinizați” (pp. 52, 112).

De asemenea, sunt contestate unele judecăți de valoare legate de procesul etnogenezei poporului român.

“Împotriva părerii grecești noi putem pune revendicările naționaliștilor români. Ei ar vrea să credem că vlahii s-au separat de românii de la nord de Dunăre, aproximativ în secolul al X-lea și au trecut la sud spre prezenta lor așezare la aproximativ aceeași vreme, când ei apar în mărturiile scrise. Absența oricărei mențiuni despre vorbitorii de latină înainte de secolul al X-lea este explicată prin depărtarea dintre România și Bizanț. În sursele noastre literare există vagi indicații ale unei separări între sudicii vlahi și nordicii români în - sau eventual -, ușor înainte de secolul al X-lea dar, deși teoria românească are puțin mai mult suport decât cea grecească, ea suferă de o obiecție *a priori*. Nu a fost niciodată explicat de ce locuitorii ținuturilor de la nord de Dunăre au trebuit să părăsească această arie în care, în concordanță cu descoperirile arheologice ei se stabiliseră într-o existență permanentă, pentru a urma o viață mai aspră în munții sterpi ai sudului” (p. 51). În această formă, această judecată de valoare este, firește, greu de combătut. Dacă înlocuim însă pe “locuitorii ținuturilor de la nord de Dunăre” cu “locuitorii **vlahi** ai ținuturilor de la sud de Dunăre” obținem ușor dezlegarea enigmei. În concordanță cu teoria istorică românească, vlahii s-au retras în fața valurilor slave, **din șesuri în munții Balcanilor**, ținuturile muntoase neconvenind niciodată unui năvălitor, din cauza multiplelor posibilități de apărare deținute de localnici, lucru bine demonstrat de istoria militară.

În continuare autorul se lansează într-o serie de considerații extrem de alambicate din care, în final, nu rezultă nimic prea clar. Pornind de la ideea că sursele bizantine numeau uneori pe goți, huni, avari, bulgari, ruși sau cumani sub genericul de “sciți”, iar în descrierea acestor invadatori exista o “remarcabilă similitudine” (p. 51) cu descrierea vlahilor, autorul conchide că nu este clar de ce și cum au putut să adopte acești invadatori limba latină.

“Cu o prezență militară puternică (a cui? n.ns.) la Dunăre, învățarea latinei de către goți și huni este de înțeles, existând chiar o oarecare probă de evidență pentru aceasta. Pe de altă parte este dificil de explicat de ce acești noi recruți ai latinității au trebuit să-și păstreze limba lor când provinciile mai stabilizate, unde latina fusese în existență pentru aproape patru sute de ani (în sudul Dunării, n. ns.), au trebuit să-și piardă latina în fața invaziilor slave” (p. 51). În continuare se lansează teza că pecenegii și cumanii ar fi putut, eventual, sta mai mult în bazinul Dunării să învețe limba latină, înainte de a invadea Imperiul Bizantin (p. 52). Această teză este urmată imediat de

antiteza: “Dar vlahii sunt menționați la sud de Dunăre înainte ca pecenegii să devină o amenințare serioasă, și acest tablou al României acționând ca o școală pregătitoare de modă veche pentru învățarea latinei de către invadatorii ei, înainte ca ei să se fi îmbarcat pentru aventurile lor grecești, nu concordă, într-adevăr cu mărturiile despre limba pe care o aveau acești invadatori. Dacă ar fi fost latină, ar fi fost sigur înregistrată ca atare; așa cum este, pare clar că a fost turcică”(p. 56). Ne îngăduim un scurt comentariu la aceste afirmații.

Nu se face cuvenita demarcație între vlahi și invadatorii mai sus menționați, deși cercetarea istorică a demonstrat că în ciuda etnicoanelor folosite de autorii bizantini, pretabile ușor la ambiguități, vlahii formau o etnie distinctă în imperiu. Deși la notele de subsol este relativ des citat M. Gyoni, savant maghiar în general nu prea favorabil românilor, opinia acestui autor ce arată că Ana Comnena a confundat nomadismul cu transhumanța specific vlahă nu este citată (M. Gyoni, *Le nom “Vlachoi” dans l’Alexiade d’Anne Comnène*, în *Byzantinische Zeitschrift*, 44, 1951, pp. 244-245. Aceasta l-ar fi scutit de a admite oarecum posibilitatea confuziei vlahi-migratori asiatici. De asemenea, citarea concluziilor desprinse din studiile savante semnate de Stelian Brezeanu ar fi fost utilă pentru clarificarea multor aspecte.

Autorul citează, în sprijinul supoziției că hunii și goții ar fi putut învăța limba latină, pe Priscus Panites ce menționează o persoană vorbind grecește la curtea lui Attila (nespunându-se nimic despre “ausoni” și limba lor, ce nu era alta decât latina) și pe Procopius (cazul unui slav vorbind foarte bine latinește). Aceste “probe” sunt cam insuficiente și ușor de contestat după părerea noastră, deoarece sunt menționate **persoane** nu **etnii**, vorbind limba greacă sau latină. *O lingua franca* se învață în special de către elite în orice perioadă istorică, masele nu o învață *in corpore* în lipsa unui proces educațional special creat în acest scop, proces greu de conceput ca existând în acele vremi, sau a unui contact cotidian îndelungat cu nativi ai acelei limbi. Eventuala invocare *in extremis* a ideii că hunii și goții vorbeau *in corpore* latinește datorită coabitării cu o populație romanică este greu de susținut, deoarece se pare că puțini goți sau huni au fost asimilați de către băștinași, restul având o istorie diferită, ca întemeietori de regate barbare în Occident (goții), sau ca mercenari în armatele bizantine, după dispariția statului lui Attila (hunii). Oricum, faptul neobișnuit al învățării limbii latine în masă de către acești migratori ar fi fost înregistrat ca atare în sursele istorice, deoarece aceștia nu constituiau populații pașnice, de care scriitorii bizantini nu se ocupau în mod deliberat – ~~există mărturi în acest sens~~ -, ci populații războinice, ce periclitaau siguranța imperiului.

Ideea despre miracolul păstrării limbii latine de către “acești noi recruți ai latinității”, în opoziție cu dispariția limbii latine în Balcani datorită așezării elementului slav, poate trimite, prin ricoșeu, la punerea sub semnul întrebării a problemei continuității elementului romanic la nord de Dunăre. Deși nici românii, nici vlahii nu sunt menționați explicit, fiind vorba despre goți sau huni, cititorul se poate îndoi ca limba latină s-a putut păstra în Dacia și a dispărut în Moesia, unde existase un proces de romanizare mai îndelungat decât în Dacia. Datorită stilului sibilinic al autorului și înlănțuirii – uneori năucitoare – de teze și antiteze, cartea se pretează cu greu la o recenzie critică amănunțită, cu atât mai puțin la o eventuală polemică științifică.

În unele pasaje transpare tranșant ideea că veridicitatea științifică a operelor autorilor români poate fi umbră de existența unor stringențe politice.

“Oricum, românii duc un război pe două fronturi. În timp ce sunt zeloși să sublinieze că vlahii sunt fără doar și poate romanici, ei trebuie să aibă grijă să arate că românii nu sunt vlahi. Cu alte cuvinte, în timp ce ei stabilesc prezența vorbitorilor de latină în sud, ei nu pot slăbi revendicările pentru o continuă prezență a vorbitorilor de latină în nordul Dunării. Există, de aceea, o anumită tensiune, cel mai bine văzută în articolele ocupându-se cu problema regatului Asanid și cu originile vlahilor din Pind. Savanții români nu sunt complet de acord dacă vlahii ce locuiesc acum în Pind sunt autohtoni, sau sunt rezultatul unei emigrații sudice din secolul X, și nu sunt pe de-a-ntregul de acord dacă regatul Asanid și-a avut baza în Bulgaria de sud-est sau mai aproape de Dunăre” (p. 44).

Dacă această apreciere poate fi tratată – la rigoare – drept o inteligență judecată de valoare a unui observator imparțial, lucrurile nu stau deloc așa cu următoarea aserțiune. Vorbind de dorința românilor de a sublinia legătura etnică dintre vlahi și români, pe de o parte, și de tendința grecilor de a nega această legătură, autorul conchide în final că “Românii, grijulii să dețină stăpânirea Transilvaniei și Dobrogei în ciuda prezenței unui întins element neromânesc în ambele arii, văd prezența întinsă a unui vag element românesc în Grecia ca pe o importantă șansă de tocmeală” (p. 52). Practic, această apreciere, trimite voluntar sau involuntar spre acreditarea ideii unui vag imperialism românesc, deoarece și Mutaftchiev avertiza că “imperialismul românesc” și-a rezolvat problema pretențiilor nedrepte în nordul Dunării și va încerca să și le rezolve și în sudul Dunării. Totuși, o minimă introspecție a situației politice din 1987, anul apariției primei ediții din această lucrare, ar fi trebuit să-i sugereze autorului că exacerbarea eventualelor pretenții românești legate de vlahii din Grecia ar fi pus într-o situație neplăcută atât Pactul de la Varșovia (din care face parte România) cât și NATO (din care făcea parte Grecia), interesate în evitarea disputelor și menținerea statu-quo-ului. Mai mult, eventualele referiri la **istoria contemporană** a vlahilor din Balcani erau strecurate cu toată circumspecția în publicațiile românești din două motive. Primul motiv ținea de politica externă, pentru a nu jigni susceptibilitățile tovarășilor sârbi, albanezi sau bulgari, deoarece în aceste state exista o populație vlahă. Prin rîcoșeu, această situație s-a extins și asupra vlahilor din Grecia. Al doilea motiv ținea de politica internă: în perioada interbelică aromânii constituiseră un segment important în Mișcarea Legionară, subiect tabu sau diabolizat la extrem în acele vremuri. Ca o rezultantă a combinației celor două motive mai sus expuse, în perioada regimului comunist “chestiunea aromână” nu a fost un subiect de opinie publică în România. În lumina acestor aprecieri considerăm cu totul gratuită ultima afirmație citată a autorului britanic. Cât despre celelalte aprecieri ce trimit la istoria noastră, în ciuda mai sus citatelor bune păreri ale autorului despre lucrările specialiștilor români, opera sa pare – uneori – mai degrabă că le combate, decât că le amendează critic concluziile. Autorul nu poate fi acuzat de sentimente antiromânești, deoarece el urmează paradigma științifică despre istoria vlahilor existentă în Occident, unde concluziile științei istorice românești sunt prezentate aproape întotdeauna doar ca o alternativă la concluziile științei istorice din țările vecine nouă (concluzii ce pot fi ușor recunoscute) tratând același subiect. Consultarea informațiilor despre vlahi, conținute în două instrumente de lucru de referință, sprijină afirmația noastră (*Vlachs*, în J.R. Strayer, *Dictionary of the Middle Ages*, vol. 12, New York, 1989, pp. 483-484; *Vlachs*, în *The New Encyclopaedia Britannica*, vol. 12 (Micropaedia), p. 411).

O concluzie se impune în mod necesar. “Tăcerea izvoarelor” asupra începutului etnogenezei românilor a fost abil speculată în scopuri politice de către neprietenii României. Bătălia dată în jurul afirmațiilor lui Eutropius și Vopiscus, Anonymus și Nestor, continuă până în ziua de astăzi, în ciuda numeroaselor contribuții științifice “sine ira et studio” oferite de cercetarea istorică și arheologică românească din ultimele decenii. Aceste contribuții infirmă în mod categoric ideea părăsirii totale a Daciei de către Aurelian sau pe cea a emigrării românilor din Peninsula Balcanică în ținuturile din nordul Dunării. Practic, rezultatele a mai bine de un secol de propagandă asiduă antiromânească, gândită de niște minți strălucite, susținută de mijloace logistice impresionante, se manifestă în continuare. Considerăm că această bătălie în jurul interpretării izvoarelor capitale este superfluă, denotând doar rea credință din partea unor istorici străini, deoarece savanții din secolul al XX-lea nu cunosc mai multe izvoare despre începuturile istoriei românești decât cunoștea în secolul XIX Robert Roesler, exceptând, firește, știrile oferite de opera lui Kekaumenos, descoperită și editată după apariția celebrei sale *Rumänische Studien*. Este puțin probabil ca în viitor să se descopere izvoare istorice noi care să clarifice definitiv această problemă. Dar Roesler nu avea cum fi la curent cu rezultatele științei arheologice românești din ultimele decenii. Considerăm că aceste rezultate trebuie promovate asiduu în străinătate dacă se vrea obținerea unei schimbări de percepție a

începuturilor istoriei medievale românești. Revenind la subiectul recenziei de față, vom prezenta succint câteva informații despre vlahi mai puțin cunoscute marelui public din România.

Autorul citează concluziile savantului român Nicoară Beldiceanu, că în bătălia de la Ankara (1402) vlahii ar fi luptat de partea lui Baiazid (p. 128), sau că ar fi fost de partea lui Mehmed al II-lea la asediul Constantinopolului în 1453 (p. 129). În 1814 Academia din Moscova organizase un concurs pe tema originii etnice a vlahilor. Câștigătorul i-a declarat drept bulgari, în contra opiniilor ce-i declarau ca fiind italieni sau francezi (p. 118). La congresul de pace de la Versailles 1919, italienii au fost principalii susținători ai vlahilor, dar sprijinul lor a fost “neserios”, delegația vlahilor la Versailles nerezând să obțină nimic (p. 145).

“Cu probleme mai presante, mai apropiate de casă, și grijulie să fie în buni termeni cu oricine, România nu a forțat cazul vlahilor foarte energic” (*Ibidem*). Dar, datorită unor “presing problems” de acest fel, reale sau mai mult imagine, România a cedat Iugoslaviei în problema Banatului sârbesc, fără a obține nimic în schimb decât construirea unor alianțe regionale total ineficiente. În schimb, elementul romanic (vlah și românesc) de pe valea Timokului, în special, a fost asimilat și deznaționalizat, poate ireversibil. S-a pierdut Maramureșul istoric în mod **straniu**, deși ceho-slovacii așteptau – mărturiile surselor concordă – intrarea trupelor române în această regiune. Din cauza șovăielilor manifestate de guvernanții români aceasta s-a amânat *sine die*, iar ceho-slovacii și-au putut plasa astfel propriile unități militare acolo.

Cercetările autorului asupra istoriei vlahe au fost făcute înaintea anului 1989. Poate de aceea tușele în care creionează viitorul vlahilor sunt sumbre, deoarece comunismul impusese, prin forța împrejurărilor, o societate de *status* ce părea că o să dureze o veșnicie. Autorul concluzionează, în 1987, că doar 50.000 “vorbitori de vlahă” se găseau în Balcani, 30.000 în Grecia și 20.000 în alte țări balcanice (p. 7). După 1990 va reveni asupra acestor cifre, mărindu-le simțitor. Aprecieră cu privire la viitorul vlahilor era atunci însă pesimistă. Arătându-se că în Anilion (Grecia) vlahii se căsătoreau cu grecoaice iar copiii rezultați vorbeau grecește și că bătrânii vlahi purtau costumul național nu din mândrie de neam, ci pentru a atrage fotografii, se conchidea că “nu avem nevoie să deplângem aceste semne ale sfârșitului istoriei vlahilor, dar trebuie să le înregistrăm, așa cum am încercat să înregistrez toată istoria vlahilor, *sine ira et studio*” (p. 149). Problema “sfârșitului istoriei” vlahe, reactualizează pentru români cuvintele rostite în veacul trecut de D.A. Sturdza:

“Forța regatului României are două baze: Întâia este că solul românesc este locuit de o masă compactă de români... A doua bază a forței noastre este ca dincolo de frontierele noastre țara este învăluită de români. (...) Pericolul pentru Regat este acolo unde viața națională a românilor din afară de Regat este amenințată. Acest Regat nu poate exista dacă ceilalți români nu există. Atunci când românii care trăiesc în afara Regatului vor fi nimiciți, ultimul nostru ceas nu va întârzia să bată” (Apud Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *Sociologia și geopolitica frontierei*, vol. I, București, Ed. Floarea Albastră, 1995, p. 343). Expresie vizionară sau expresie a “naționalismului vetust și mărginit” într-o perioadă considerată a fi a “pluralității” și a “cooperărilor transfrontaliere”? “Viclenia istoriei” (Hegel) sau voința lui Dumnezeu vor decide în ultimă instanță.

Florin Pintescu